MİMARİDE YARATICILIĞIN SANAT VE TASARIM BAĞLAMINDA
BİLİŞSEL DEĞERLEMESİ¹COGNITIVE EVALUATION OF CREATIVITY IN ARCHITECTURE IN
THE CONTEXT OF ART AND DESIGN

Didem BAŞ YANARATEŞ

İstanbul Arel Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, İstanbul / Türkiye

ORCID ID NO:0000-0002-7061-3393

Öz: Amaç: Mimarlık uğraşı içindeki uygulayıcılara ve eğitim sürecindeki öğrencilere yönelik olarak, sanat ve tasarım bağlamında yaratıcılığın ürünle kurgulanan bilişsel kodlarının nasıl okunacağına ilişkin kuramsal bir çerçeve geliştirmektir. **Yöntem:** Kuramsal çerçevenin kurgulanması, yaratıcılık değerlemesinin odaklandığı bir kutupsal sınıflandırmanın yapılması ve örnek-olay yorum-analiz çalışmaları ile çözümlenmesi aşamalarını içerir. **Bulgular:** Zekâ ile yaratıcılığın aynı ölçütlerle değerlendirilmediği, mimar denekler üzerinde yapılan çalışmalar incelenmiş, yaratıcılığın boyutlarına sahip, üç tip yaratıcılık kategorisi açıklanmıştır. Bu kategoriler içinde mimarın sanatçı, mühendis ve girişimci olarak tasarlama edimini gerçekleştirdiğine yer verilmiştir. Tüm kategorilerde yaratıcılığın bileşenlerinin tanımlanabildiği Mihayl Csikszentmihalyi'nin 'Sistemler Modeli' açıklanmıştır. Bu modelin işleyişinde sosyal bilişin kuramsal çerçevesi içinde açıklanabilir bir sistematğin mümkün olduğuna ve sanat-tasarım bağlamında yaratıcılığı buluşturan ortak bir değerlendirme yapılabileceğine dikkat çekilmiştir. Sosyal biliş, Ezriator Zerubavel'in "Mekansal Metaforlar ve Zihin Örgütlemesi" (2008:63-83) çalışması ile tanımlandığı şekli ile alınmıştır. Bu kuramsal çerçeve geliştirilerek, bilişsel kodların etki alanlarının büyüklüğüne göre belirlenen sosyal bilişin bireysel, evrensel ve sosyal kutupları olarak üç kategori altında sınıflama yapılmış, sanat ve tasarım bağlamında incelenen modeller üzerinden değerlendirilme altlık olabilecek bir çözümleme kurgulanmıştır. **Sonuç:** Bilişsel kodlar ile anımlandırılan yapının okunması, mimaride yaratıcılığın el yordamı ile açığa çıkarılmaya çalışılan değeri üzerine daha sistematik bir yaklaşım ile düşünmeye olanak vermektedir. Böyle bir yaklaşım, mesleki bir değerlendirme yetkinliği ile sorgulanmayı kolaylaştırabilecektir. Bu düşünce sistematğinde değerlemenin derecelendirilmesi, üründen ifade edilen bilişsel kodların açık-net okunabilirlik düzeyine ve bireysel, evrensel, sosyal anlamlarda odaklanmış etki gücüne göre gerçekleşmektedir. Çalışma ile yaratıcılığın değerlemesinde, sanat-tasarım bağlamında okuma pratiğini teşvik eden, zenginleştirilmiş bir biliş düzeyini gerektiren mesleki bilincin altı çizilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Yaratıcılık, Sosyal Biliş, Düşünme Sistematiği

Abstract: Objective: Developing a theoretical framework on how to read the cognitive codes of creativity in context of art-and-design in the field of architecture. **Method:** Theoretical framework includes a classification of creativity valuation and analysis of case study. **Findings:** The studies on architect subjects which were not evaluated intelligence and creativity with the same criteria were examined, and three types of creativity category were explained. In these categories, it is stated that the architect performs as an artist, engineer and entrepreneur. 'The Systems Model of Csikszentmihalyi, where the components of creativity can be defined in all categories, is explained. In functioning of this model, it is pointed out that a systematic is possible within the theoretical framework of social cognition and a common appraisal can be made that combines creativity in context of art-design. Social cognition was taken as defined by Zerubavel's study which is titled as 'Spatial Metaphors and Mind Organization'(2008: 63-83). This theoretical framework was developed and classified under three categories as individual, universal and social poles of social cognition determined according to the size of domains of cognitive codes. **Conclusion:** Reading the structure, interpreted by cognitive codes, allows us to think with a more systematic approach on the value of creativity in architecture. Such an approach would facilitate questioning with a valuation competence. The grading about valuation system is based on the clear readability level of the cognitive codes expressed in the product and the individual, universal, socially oriented impact. By the study it is being underlined the professional consciousness that requires enhanced level of cognition, which encourages reading practice in context of art-and-design.

Key Words: Architecture, Creativity, Social Cognition, Thinking Systematic

Doi: 10.17365/TMD.2018.3.2

(1) *Sorumlu Yazar: Didem BAŞ YANARATEŞ, İstanbul Arel Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, İstanbul / Türkiye, didembas@arel.edu.tr, Geliş Tarihi: Received: 13.05.2018 - Kabul Tarihi: Accepted: 12.12.2018 Makalenin Türü: Type of article (Araştırma – İnceleme / Research Examination) Çıkar Çatışması - Conflict of Interest: Yok / None "Etik Kurul Raporu Yok – None of Ethics Commit*

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yılı: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

GİRİŞ

Tasarımları bizim için anlamlı kılan, değerli kılan şeyin ne olduğu konusunda çalışmalar psikoloji, nöroloji ve tasarımın ilgili disiplinleri içinde her dönem önemini koruyan, ilgi uyandıran çalışmalar olmuştur. Böyle bir çalışmanın bahsi de Harari'nin ikilemesinin sonuncusu olan HomoDeus'da geçer. Harari, (2016:306-309) 2002 yılında Nobel Ekonomi Ödülü kazanan Daniel Kahman'ın çığır açan çalışmasından bahseder: “Çalışmada yapılan deneyler içimizdeki en az iki farklı benliği ortaya çıkarır. Deneyimleyen Benliğimiz ve Anlatıcı Benliğimiz. Deneyimleyen benliğimiz anbean değişen ve hiçbir şey hatırlamayan benliğimizdir.” Duyularımızla deneyimlediğimiz dünya, anlatıcı benliğimizin yazdığı hikâyelerle anlam kazanmakta ve değerlendirilmektedir. Anıları hatırlamak, hikâyeler anlatmak ve büyük kararlar vermek anlatıcı benliğimizin işi. Hatıralar ile ilgili değerlendirmeler yaparken anlatıcı benliğimizin kullandığı kısa yollar bulunmaktadır. Her detayı anlatamadığı gibi sadece can alıcı noktaları ve sonuçları kullanarak hikâyeler uydurur. Deneyimin süresi ne kadar uzun olursa olsun anlatıcı benliğimiz bu süreyi ihmal edip sadece doruk-son kuralı ile hatıraların ortalama-sını almaktadır. Böylece bir deneyimlemede yaşanan en yoğun duygu ve sonuçta hissedilenler, tüm deneyimin üzerine yazıldığı hikâyeyi oluşturur.

Mekânların duyularımızın ötesinde bize hissettirdikleri ile anlatıcı benliğimizde değerlendirilmesi, yaşadığımız çevreyi bizim için anlamlı kılar. Bu anlam bir binayı “mimari”, bir araziye “yer” yapan şeydir. Bazen ev gibi huzur, mutluluk bulduğumuz bazen de huzursuz ya da tedirgin olduğumuz yerleri biliriz. Ancak araştırılması gereken mimari ile gerçekleşen bu sürecin yaratıcılık olarak hangi ölçütlerle işlerlik kazandığıdır. Böyle bir araştırmaya girişmeden önce tasarımda yaratıcılığın sorgulanabilen nitel yapısını anlamak ve bilişsel değerlemeyi sistematik bir araç olarak tanımlamak gerekir. Bu gereklilik, çalışmanın gerçekleştirilmesini sağlayan temel nedendir ve araştırmanın problemini tanımlar: Mimari eserde yaratıcılığı niteleyen süreç nasıl tanımlanır ve sanat-tasarım bağlamında bu değerlendirme süreci bilişsel kodlar ile nasıl açıklanır?

Yaratıcılığın ölçütler koyularak ölçülebilen, algoritmalarla tanımlanabilen yapısı hakkında tartışmalar, tasarımı meşgul eden başlıca gündem konusu olarak dikkat çekmektedir. Günümüz dünyası tasarım dünyasıdır. Yapılı çevrede doğar, hayatımızı yapıli çevrelerde milyonlarca eşya sahibi olarak geçiririz. Yıllar sonra antropologlar günümüz insanın sosyal toplum hayatı, inanış, aile yapısı gibi pek çok konuda sadece konut ve iç mekân donatılarını inceleyerek oldukça gerçekçi yargılara varabilirler. Bizi biz yapan her şey tasarım olarak günlük hayatımızın her alanına

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

yayılmış durumdadır. Böyle bir dünyada yaratıcı olmak, her geçen gün farklılaşan, kabuk değiştiren oynak bir zeminde tutunmak için meydan okumak anlamına gelir. Böylesi bir yaratıcılık krizi sadece mimaride değil, yaratıcılığın tüm ölçeklerinde ve alanlarında kendini hissettirmektedir.

Ak, “Postmodernizmde Skandal Yapıtlar” (2017:157) başlıklı makalesinde sanatsal yaratıcılıktaki yozlaşma krizine dikkat çeker: “Sonuç olarak, sanatın tüketilen nesne olması kaçınılmaz olmuştur. Tüketilen nesne, sonradan anlamsızlaşmaya ve daha yenisinin yerini almasını beklemesiyle yüz yüzedir.” Gündelik hayatımız kısa süreli sayısız tasarım ve sanat nesneleri ile donatılmış durumdadır. Ancak mimari kısa sürede tüketilen popülist bir ürün olamayacak kadar yaşam çevresi üzerinde müdahalecidir. Bu durum kaçınılmaz olarak şu soruyu akla getirmektedir: Da Vinci günümüzde yaşasaydı kendi dönemindeki kadar yaratıcı olabilecek miydi? Belki de bu sebepten, yaratıcılıkta ölçütler koymayı ve derecelendirme yapmayı sağlayan bir değerlendirme sistemine günümüzde hiçbir çağda olmadığı kadar ihtiyaç duyulmaktadır.

YÖNTEM

Mimaride yaratıcılığı ele alan çalışmanın amacı, psikoloji ve sosyolojinin araştırma yöntemlerine aşina olmayan mimarlık uğraşısı içindeki uygulayıcılara ve mesleğin eğitim

sürecindeki öğrencilere yönelik olarak, sanat ve tasarım bağlamında yaratıcılığın ürünle kurgulanan bilişsel kodlarının nasıl okunacağına ilişkin kuramsal bir çerçeve geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, mimari bulunduğu yerden değil, karşı pencereden bakmaya teşvik eden mimarinin öğretilebilir nicel ölçütleri dışında deneyimlenenin nitel değerlemesi üzerine düşündürülen bir yaklaşım benimsenmiştir. Böyle bir yaklaşımın gereği olarak kullanılan nitel araştırma yöntemi, kuramsal bir çerçeve sistematığının örnek-olay yorum ve çözümlemeleri üzerine kurgulanmasına dayanmaktadır. Böylece yaratıcılık üzerine mimari düşüncenin oluşumu ve biçimleniş süreçlerini araştıran akademik çalışmaların aksine, biçimlenmiş sonuç üründen değerlemeye, yaratıcılığın kodlarını tersten okumaya yönelik bir çalışma yürütülmüştür. Ele alınan örnek olaylar, Mihaly Csikszentmihalyi’nin Sistemler Modeli kapsamında yaratıcılığı kabul gören sanat ve tasarım eserleri olarak çalışmada yer almaktadır.

MİMARİDE YARATICILIK ve SİSTEMLER MODELİ

Yaratıcılık, modadan ekonomiye, gastronomiden mekatroniğe pek çok farklı yapılanmaların biçimleniş meselesi olarak ele alınmakta ve tüm yaklaşımları ortak tanımlarda buluşturabilmektedir. Başkalarının göremediği şekilde bir şeyi görebilme yetisi; üst düzeyde ve

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

her düzeyde farkındalık; olağan olanın olağanüstü anlatımı; insan yapımına özsel farkındalık kazandırmak; göksel, tanrısal bilinç...

Bir zamanlar sadece sanat ve tasarım disiplinlerinin tekelinde tanımlanan yaratıcılık, yirminci yüzyılın sonlarına doğru psikoloji, nöroloji, sosyoloji ve pek çok farklı disiplinde çalışmaların ortak odağı haline gelmiş ve günümüzde insan etkinliğinin yer aldığı her alanda tanımlanır olmuştur. Yaşadığımız çağın modern insanı, yaratıcılığı günlük hayatında tanımlamakla kalmayıp, her türlü faaliyetinde yaratıcı olanı talep etmektedir. Günümüz dünyasında tasarım ise yaratıcı olmayanın hayatta kalamadığı ve neredeyse her an yeni bir yaratıcılığın talep edildiği, olağan hayatın akışı içinde var olan her şey anlamına gelmektedir. Oysa yirminci yüzyılın ortalarında bile yaratıcılığın nitel yapısının, henüz bilimsel bir çalışmanın başlığında yer alacak kadar tartışılmaya açık olmadığını görüyoruz. Bilimsel yöntemler kullanılarak ciddi anlamda tartışılmasına ise zekânın ölçülmesi ile başladığını söyleyebiliyoruz. “Yaratıcılığın modern psikolojinin sistematik araçlarını kullanarak tanımlanması ve araştırılması yönündeki çabalar, ilk olarak Stanford Üniversitesi’nde Lewis Terman önderliğinde başlatıldı. Terman öncelikle “deha” ve “yüksek zekânın” aynı şey olduğu varsayımıyla yola çıktı. 1921 yılında bir dönüm noktası olacak ve 1956’daki ölümünden son-

ra da devam edecek “deha araştırmasına başlandı”. (Andreasen, 2011:9) Lewis Terman’ın 1.Dünya savaşında Amerikan ordusuna subay seçmek üzere hazırladığı Alfa-Beta zekâ testleri, zekâ ve yaratıcılığın sorgulanmasında bilimsel çalışmaları teşvik eden öncü çalışmaların en önemlisidir. Zekânın yaratıcılık ile ilişkisinin olup olmadığı yönündeki tarihte bilinen en uzun süreli deneysel çalışma da yine L.Terman ve onu takip eden araştırmacılardan gelmiştir. Terman 1910 yılında, IQ leri 135-200’e kadar çeşitlilik gösteren 757 normalüstü zekâyâ sahip çocuk denediği 1956’da ölümüne kadar izlemiştir. Onun ölümünden sonra araştırmaya oğlu ve kendisini takip eden araştırmacılar tarafından devam edilmiştir. Böylece 70 yıl boyunca süren araştırmanın sonucunda izlenen çocukların yetişkinliklerinde yapmış oldukları yaratıcı çalışmaların tespiti yapan 6 ciltlik ‘A Genetic Study of Genius’ başlıklı çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu oldukça uzun süreli deneysel çalışmanın en çarpıcı bulgusu ise 757 Terman çocuğunun arasında kırklı yaşlarına gelip yaratıcılık anlamında önemli işler başaran oldukça az sayıda denek çıkması olmuştur. “Araştırmada orta yaşlarına gelen Terman deneklerinin yüzde 45,6’sının çalıştığı görülüyor: Yüzde 40.7’si yönetici, yüzde 1.9’u perakende satış işinde, yüzde 1.6’sı tarımda, yüzde 1.2’siyle özel yetenek gerektirmeyen işlerde. Orta yaşlara kadar takip edilmiş olan 757 denek arasında iki başarılı yazar ve Oscar

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

kazanmış bir film yönetmeni olarak yalnızca çok azı göze çaracak derecede yaratıcı olabilmıştır.” (Andreasen, 2011: 16)

Zekâ ile yaratıcılığın ilişkisinde günümüzde dahi pek çok bilinmeyen nokta bulunmaktadır. Zekânın tamamen yaratıcılıkla ilgisiz olduğu söylenememekle birlikte aynı kategori içindeki ölçütlerle derecelendirilmemesi gerektiği çok açıktır. Diğer taraftan bildiğimiz bir diğer gerçek de yaratıcılığın bir yetenek olmadığı yönünde. Bu anlamda da bilimsel olarak en ciddi çalışmalar 1950-1960’larda Institute of Personality Assessment and Research (IPAR, UC Berkeley) de yapılan öncü çalışmalar olmuştur. IPAR günümüzde halen IPSR –Institute of Personality and Social Research olarak isim değiştirmiş olarak Kaliforniya Üniversitesinde araştırmalarına devam etmektedir. İlk çalışmaların odak noktası üretkenlik-verimlilik üzerine olmuştur. Dr. Donald MacKinnon’nun yönetiminde IPAR çalışmaları daha sonra yaratıcılığa doğru genişletilmiştir. Psikolojide çığır açan çalışmalar bir grup psikolog tarafından yazarlar ve mimarlar üzerinde onlar yaşarken, davet edildikleri kurumun laboratuvarlarında yürütülen ve deneklerin kendi sahalarında gerçekleştirilen çalışmalardan oluşmuştur. Bu çalışmalar ve sonuçları Pierluigi Serraino’nun The Creative Architect: Inside the Great Midcentury Personality Study kitabında yayınlanmıştır. Serraino kitabından yıllar sonra 2016 yılı Ka-

sım ayında internet üzerinden yayın yapan Design Matters TV’de Debbie Millman’la röportaj yapmış ve çalışmasının arka planını, sonuçlarını kendi sesiyle aktarmıştır.¹ Bununla birlikte bugüne kadar pek çok dergide ve internet portalinde yer alan çalışma büyük ses getirmiştir. Sonuçta araştırmacılar yaratıcılığın boyutları olarak dört anahtar ilgi alanını “Yaratıcı Birey, Yaratıcı Süreç, Yaratıcı Ürün ve Yaratıcı Durum” olarak tanımlarlar.

Serraino röportajında çalışmaların yaratıcılığı dört boyutunu da bir arada bulunduran üç tip yaratıcı kategori tanımladığını belirtir:

1. Kategoride eserlerinde kendi yaşam deneyimlerini ifade etmekten başka çıkar yolları olmayan sanatçılar vardır. Yazarlar, şairler, oyun yazarları gibi.
2. Kategoride bir dış gerçekliği belirleyen nesnel hedeflere odaklı çalışmalar yapan bilim adamları, mühendisler vardır.
3. Kategori ise her iki kategorinin ortak keşişim noktasında bulunur. Bu kategorideki çalışmalar ise kendini ifade etmenin özneliği ile test edilebilir sorgulamanın nesneliği arasındaki orta yolda ilerler. Bu grupta mimarlar ve müzik aranjörleri yer alır.

MacKinnon da, bulunduğu kategoriden dolayı, mimarları yaratıcılığın ölçülmesinde de-

¹ <https://soundcloud.com/designmatters>

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yılı: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

nekler olarak kullanmış ve mimarlığı “Öyle bir meslek ki; sanatçının yabancı yaratıcılığı ile bilim adamının ölçülebilen modeller geliştirmesini ve iş hayatının girişimci kafasını birleştirir.” sözleri ile tanımlamıştır.

“MacKinnon, içlerinde Euro Saarinen, Philip Johnson, Richard Neutra, I.M. Pei ve Louis Kahn gibi dönemin en tanınmış mimarlarının olduğu 40 kişilik bir grup ve daha az tanınmış veya çok daha az başarılı 84 kişilik ikinci bir mimar grubu belirler. Ancak bir psikolog olarak MacKinnon mimarlıkta yaratıcılığı oluşturan bileşenleri tanımlamakta gerekli uzmanlıktan yoksundur. Burada Architectural Record Dergisinin editörü olarak Elizabeth Kendall Thompson gibi gönüllü katılımcıların yardımlarını alır.”² Mimarlık uğraşı; yetenek, bilgi, özveri ve coşkun bir ömür boyu amaçlanan bileşkesidir. Ancak çalışmanın kayda değer en önemli bulgularından biri hiç şüphesiz mimarın kendisine öz saygısını ve kapasitesini göstermenin bir yolunu sunan ve bu anlamda sorumluluk yükleyen mesleğinden haz duyması, yaratıcılığın hedeflenmesindeki ana etken olmasıdır. Kendi doğasının sınırlarını zorlamayan ve yaratmaya cesareti olmayan bir mimar, mesleğin doğası gereği kabul görmez. Bu sebeptendir ki yaratıcılığın bilimsel araştırmasında denekler mimar olmuştur.

Yaratıcılık kategorilerinin tanımları altındaki mesleklere bakıldığında mimarın sanatçı, mühendis ve girişimci olarak tasarlama edimini gerçekleştirmesi gerektiğini görüyoruz. Diğer iki kategoriye de kendi mesleğinde bir araya getirmesi gerekmekte ve ne kadar sanatçı ne kadar mühendis ve girişimci olması gerektiği, hangisinde daha yaratıcı olacağı mesleğinin en çok tartışılan bulanık köşelerini oluşturmaktadır. Doğrusu mimarlığın her üç kategoriden de soyutlanamayacağıdır. Ancak sorun bir mimari eserin değerlendirilmesine gelince farklı bakış açıları ile keskin hatlarla ayrıştırılmaya gidilmektedir. Oysa ki mimariyi tek bir kategori altında değerlendirmek haksızlık olacaktır. Öyleyse her kategoride değerlendirilmeli veya her kategoriye uyan bir derecelendirme yapılmalıdır. Her bir kategoriye uyan bir değerlemede mimarının temel uğraşı alanı, yaşam kültürüne katkıda bulunmak, yön vermek, değiştirmek olunca mimari bir eserin yaratıcılığının tescillenmesi de asla bir kişinin zihninde gerçekleşmemektedir. Oysa “neden bu sanat” sorusunu cevaplamak üzere girilen çoğu çalışmaların başlangıcı Marcel Duchamp’ın bir pisuardan yapılmış ‘çeşme’ adlı eseri ile başlamakta ve devamında “sanat gören gözdedir” şeklinde özetlenen bir sonuca varmaktadır. Ak, 1917’de Duchamp’ın hazır-yapıt eserini ortaya koyarak yarattığı kırılma noktasının arkasından gelen postmodernizme eleştirel yaklaşır. Çoğu zaman izleyicinin anlayamadığı yapıtlar ile ilgili hepi-

2 <https://www.brainpickings.org/2016/12/29/the-creative-architect/>

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

mizin aklına gelebilecek soruları sorar: “Peki, günümüz zaman diliminde eleştiri üslubunu sertleştirmiş ve seyirciyi nerdeyse pornografi izlercesine röntgencilikle suçlayacak denli ır-rite eden sanat yapıtları neden üretilmektedir? Sanat eserinin her zaman en uç noktada olma zorunluluğu var mıdır, diye sorgulamaktayız.” (Ak, 2015:149) Şüphesiz bu tür sanat eserleri, tartışmaya açık bakış açıları ile keşfedilmek üzere çaba sarf edilmesi gerektiren alt anlamlar taşımaktadır. Mimaride ise gözü istenilen doğrultuda yönlendirerek görülmesi gereken paydayı en etkili biçimde genele ulaştırma itkisi vardır. Çünkü sanat yere ait olmak zorunda değildir. Boşlukta da yaratılabilir. Ancak mimari yere, yer de mimariye aittir. Erman ve Yılmaz, “Mimari Tasarımda Konsept ve Bağlam İlişkisi Üzerine” (2017: 97) başlıklı makalelerinde bu durumu şöyle açıklar: “Yapılar çevresinden bağımsız, bir boşlukta inşa edilemeyeceğine göre mimari tasarım bir yere aittir ve tasarımın ait olduğu yerden kaynaklanan verilerle biçimlenmesi ya da yere özgü problemlere cevap vermesi beklenmektedir. Dolayısı ile mimari tasarım yere ait özelliklerden beslenir.”

Farklılıkları açık olmakla birlikte tüm kategorilerde yaratıcılığın bileşenlerini belirlemek üzere Mihayl Csikszentmihalyi kültüre etki yapılabilmesi için fikrin başkalarının anlayabileceği şekilde ifade edilmesine, o disiplindeki uzmanların genel kabulünü ka-

zanmasına ve en sonunda da ait olduğu kültürel ihtisas alanının içeriğine dâhil edilmesine ihtiyaç olduğunu ortaya koyar. Başka bir deyişle de ormanda ağaç devirmek için ağacı devirenle birlikte ağacın devrildiğini gören, duyan ve teyit eden tüm bileşenlerin hep birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Csikszentmihalyi’nin sistemler modeli olarak adlandırdığı önermesindeki bu üç bileşen “**İhtisas alanı, Disiplin ve Birey**” olarak tanımlanmaktadır. **İhtisas alanı** yaratıcılık kategorilerindeki bulunduğunuz yere bağlı olarak belirlenen bilgi alanınızdır. Bu durumda “mimarlık” üçüncü yaratıcılık kategorisindeki bilgi sahası, ihtisas alanımızdır. **Disiplin** ise ihtisas alanının kapılarını bekleyen insanlardan oluşmaktadır. Eleştirmenler, koleksiyoncular, küratörler, yöneticiler gibi. Andreasen, (2005:18-19) Vincent van Gogh’un yaşamı boyunca yüzlerce resim üretmiş olduğunu ancak eserleri eleştirmenlerin ilgisini çekene kadar başarısız bulunduğunu, bugün ise tablolarının milyonlarca dolara satıldığını belirtir. Sadece resim alanında değil yaratıcılıkla ilgili her alanda sistemler modeli işle-mektedir. Andreasen, Csikszentmihalyi’nin bu modeli kullanarak, bezelyelerin çapraz döllenmesiyle çağdaş genetiğin temellerini atan Gregor Mendel’in kendi yaşamı boyunca yaratıcı olmadığını öne sürdüğüne yer verir: “Mendel ve Copernicus gibi benzerlerinin Kilise’yle yakın bağları vardı ve dine muhalefet korkusuyla çalışmalarını gizli tutmak

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

zorunda kaldıklarından yayımlatamamışlardı. Csikszentmihalyi'e göre, ölümünden elli yıl sonrasına, yani insanların bulgularını keşfedip deneysel genetik çalışmalarda kullanmaya başlamasından öncesine kadar Mendel yaratıcı değildi." (Andreasen, 2005:20) Öte yandan tabloları dünyanın en pahalı tabloları arasında bulunan Jackson Pollock'un soyut resimleri pek çok insan için etkileyici değildir. "Bu olumsuz tepkinin nedeni kısmen, Pollock'un eserlerinin yeteneğin açık bir göstergesi olarak görülmemesidir. Çok basit görünürler; klasik yargı da şu yöndedir. "Bunları benim çocuğum da yapar." Sanat eğitmeni Philip Yenawine bu itirazlara karşı çıkar. Eleştirileri Pollock'un Bir (Numara 31, 1950) adlı çalışmasını anlatarak yanıtlar. Yenawine resmin dev boyutlarına dikkati çeker; yüksekliği 3, genişliği 5 metre civarındadır. Fırçanın coşkulu kavislerini yaratmak ve münferit unsurları bir arada tutmak teknik ve imgesel sorunlardan hayranlıkla söz eder. Bunun kolay olduğunu düşünüyorsanız, der Yenawine bir de siz yapın bakalım." (Bloom, 2017:139) Disiplin Pollock'un eserini yaratıcı bulmaktadır. Aynı şekilde Ducamp'ın pisuardan oluşan çeşme adlı eseri de sanat müzesinde yerini almıştır. Siz de kendi pisuarınızı sanat müzesine koydurmak istiyorsanız disiplinin kapıları zorlamanız, aşındırmanız gerekir. Mimari bir eserin, kimse kolay olduğunu düşünmez. Sonuçta bir yapımın ürünüdür ve yapım, maliyeti yüksek bir süreçtir.

Mimarlık için disiplin alanının önemli bir bölümünü mimarlık ve tasarım üzerine isim yapmış süreli yayınlar, uluslararası tanınmış yayınevleri olmak üzere yazılı ve görsel basım, medya araçları oluşturmaktadır. Mimarlık tarihçileri, kuramcılarla birlikte ihtisas alanı içinde söz sahibi olan akademisyenler, ulusal ve uluslararası meslek platformlarını oluşturan meslek odaları, mesleki ağlar ve buralarda yer alan üyeler disiplini oluşturan diğer unsurlardır. Öte yandan disiplin içindeki en önemli grubu kullanıcı oluşturmaktadır. Mimari bir eser, içinde yaşamın akışının deneyimlenmediği, kullanıcının anlatıcı benliğinde hikâye konusu olmadığı sürece yaratıcı olamayacaktır. Bir disiplinin tüm unsurlarını tanımlamak başlı başına bir çalışma konusu olabilir. Ancak hepsinin tek tek ele alınması da boşuna bir uğraş olacaktır. Son olarak birey ise mimarın kendisidir.

BULGULAR

Çalışmanın bulguları, Mihaly Csikszentmihalyi'nin Sistemler Modelini oluşturan yaratıcılık bileşenlerinin, sanat ve tasarım alanlarından örnekler ile özelleştirilerek tanımlandığı ve Eziator Zerubavel'in sosyal biliş kuramı üzerine kurgulanan bilişsel bir model olarak sınıflandırıldığı, çözümleme verilerinden oluşmaktadır:

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

DİSİPLİNİN KODLARINI ÇÖZME ve BİLİŞSEL MODEL

Csikszentmihaly “sistemler modeli”ne göre yaratıcılığın her üç bileşen için gerçekleşmesi gerekir. Bu gerçek yaratıcılığın varlığını tanımlar. Andreason, (2011:18-19) çalışmasında Csikszentmihaly’nin gerçek yaratıcılıkla ilgili dış standartlarına dikkat çeker ve Emily Dickinson, Van Gogh ve John Donne gibi sanatçıların disiplin tarafından karar verilene kadar yaratıcı olmadıklarını ifade eder. Sanatçıların ölümünden sonra anlaşılması, yaşarken değersiz sayılan çalışmalarının sonradan paha biçilmez hale gelmesi de bu sebeptendir. Oysa ki mimarlık anlaşılacak için beklemeyiz, disiplinin kapılarını zorlar. Çünkü yaşamın içinde karşılığını bulmak zorundadır. Bu zorunluluk onun faydacı olma gerekliliğinden gelir. Mekânsal ölçekte yapım süreci içerir. Yaşam çevresi oluşturma dürtüsünün vücut bulmuş hali olan yapı, kendiliğinden ortaya çıkan bir kabullenilme ihtiyacı doğurur. Sonuçta ya kabullenir, benimsersiniz ya da reddeder, terk edersiniz. Ama anlamlandırmaya çalışırsınız. Kodlarını okumaya, yaratıcı değerini görmeye zorlanırsınız. Ölçeği bunu kaçınılmaz kılar. Görmezden gelinemeyecek kadar müdahalecidir. Sonuçta mimari kullanılmak zorundadır. Bu sebepten mimar yaratıcılığını, keşfedilmek üzere bilinmez bir sürecin işlenmesinin insafına bırakamaz. Doğası gereği yaratıcıdır. Bu yüzden

de Mackinnon’un mimarlar üzerine yaptığı çalışmalarda sınıflandırma az yaratıcı, daha yaratıcı ve çok yaratıcı olarak gerçekleşmiştir. Hiç yaratıcı olmayan bir mimar olamaz. Yaratıcı düşünemeyen mimar olamaz. Yaratıcılık bir beceri değildir, mimar için eğitiminin edimidir. Bu edim onun tüm meslek hayatında gelişmeye devam eder. Eğitmenler disiplin kapılarını bekleyen kişiler olarak mimari edimde nesnel değerlendirmenin önemi üzerine ölçütler geliştirir. Mimariyi neyin yaratıcı kıldığı ve kabullenilme sürecinin nasıl işlediği bu ölçütler üzerinden açıklanır. Mimari gören gözdedir diyerek işin içinden çıkılamaz. Tüm gözlerde neyin görüldüğü, nasıl algılandığı başından itibaren mimari düşüncenin ana meselesidir.

İnsanlar nasıl düşünür, neyi nasıl anlamlandırır bilişle ilgilidir. Genel tanımıyla, insanların dünyayı tanımlarına, anlamlandırmalarına ve öğrenmelerine yol açan zihinsel faaliyetlerdir. Biliş algının gerçekleşme düzeylerine göre çeşitlenir. Algılanan dünyayı bilgiye çevirme, depolama ve bilinç oluşturma, geri çağırarak yeni bilgiyi üretme süreçleri nasıl işlemektedir? Algının psikolojisi, algının sosyolojisi alanlarındaki çalışmaları ile öncü sosyolog Eziator Zerubavel, “Spatial Metaphors & Mental Patterns: A Sociological Perspective” (2008:63-83) mekânsal metaforlar ve zihin örgütlenmeleri başlıklı çalışmada sosyal biliş ve günlük hayatımızdaki yerini

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yılı: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

örneklerle açıklamaktadır. Zerubavel, bu konudaki çalışmaların başlangıcında, tek başına hareket eden bir satranç oyuncusu gibi, her insanın bireysel olarak yaşamı boyunca kendi kazanımları ile edindiği bilişsel bir sürecin kabul gördüğünü ifade eder: “17.yy’dan itibaren John Locke ve George Berkeley tarafından geliştirilen bilginin ampirist kuramları, ancak duyularımız ile deneyimleyerek kendini ifade eden dünyanın varlığını kabul eder ve o zaman kadar boş bir zihnin (tabula rasa) olduğunu varsayar.” (Zerubavel, 2008:63) Biliş Bilimin ortaya çıkışı ise boş zihin görüşünün hâkim olduğu bireysel düşünmeye dayalı romantik görüşün yerini düşünmemizin kişisel olmayan, insan olarak doğuştan sahip olduğumuz ortak temellerine duyulan ilginin alması ile kendini gösterecektir. “Bu ilgi René Descartes ve Immanuel Kant’ın doğuştan sahip olduğumuz zihinsel yeteneklerimize dayanan rasyonalist görüşü ile belirir.” (Zerubavel, 2008:64) Bu görüşten hareket eden çoğu biliş bilimcileri, bizim düşünme olarak adlandıracığımız sürecin temeline kişisel deneyimlemenin yerine akıl yürütmeyi koyarak hareket edecektir. Böylece biliş bilimciler tarafından kişisel deneyimlemeleri ile bilinçlenecek boş zihnin yerine evrensel olarak donanımlı bir insan zekâsı konulur. Ancak yeterli değildir. “Çünkü bu çalışmalar, bilişsel donanımımızın (hard-ware) oldukça detaylı bir resmini ortaya koyarken düşünme sürecinde kullandığımız sonradan yüklenen ve evrensel

olmayan zihinsel belleğimize dayanan programımızı (soft-ware) tanımlamaktan aciz kalacaktır.” (Zerubavel, 2008:65)

Zihnin bilişsel sürecinde donanım ve programın bir arada ele alınması ile her iki görüş arasında sosyal biliş tanımlanır. Sosyal biliş, düşünme şekillerimiz arasındaki ana farklılıkların gün ışığına çıkmasını sağlar. Böylece neden başkaları ile aynı ya da tamamen farklı düşündüğümüzü açıklamaya çalışır.

Sonuçta dünyamızı, dilimizdeki gibi kodlamaları deşifre ederek çözümler ve anlamlandırırız. Bu çözümleme de bilişi tanımlar. Bireysel biliş kodları, elektronik posta şifremizi oluştururken kullandığımız sosyal biliştir. Çoğunlukla sadece kendimizin bilebileceği kişisel bilgi kodlanır. Evrensel biliş kodları daha küresel ifadeleri anlamlandırır. Güvercinin, zeytin dalının barışın simgeleri olarak kabul edilmesi ya da kalbin hiç de organa benzemeyen simgesinin aşkı ifade etmesi gibi. Sosyal biliş kodları ise yaşadığımız toplum ve sosyal çevre içinde ait olduğumuz grupların kodları ile oluşur. Milliyetimiz doğduğumuz andan itibaren ait olduğumuz gruplar içindedir. Sosyal yaşayış biçimlenişi milliyetimizin ulusal kodlarını taşır. Bir Fransız için şık ve lezzetli salyangoz yemeği bir başka millet için iğrençtir. Amerikan esprileri başka ülkelerde çoğu zaman itici bile kabul edilebilir. Birinci dünya savaşının Almanya’daki anlamı ile Türkiye’deki anlamı farklıdır.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Sosyal toplum içinde yetişkinlik çok fazla sayıda sosyal gruba ait olmayı ve onların kodları ile düşünmeyi gerektirir. Çocukları toplum içinde sergiledikleri çoğu davranışlardan dolayı ayıplamaz hatta yaptıkları aykırılıkları komik ve eğlenceli buluruz. Küfürlü konuşan küçük bir çocuğun insanları güldürmesi gibi. Büyüdükçe herkesin tıpkı bizim olduğumuz gibi ait olduğu grupların yazılı olmayan ancak oldukça bariz kabul edilmiş tüm kalıplarına uyması beklenir. Futbol takımı fanatiklerinin takım renklerinde giyinmesi, marşlarını bilmesi, maçları kendi takım arkadaşları ile seyretmesi gibi. Davranış şekillerimiz, giyimimiz bile bizi belli gruplara üye yapar ve zamanla bu üyelikler daha kalıcı şekillerle bizi biçimlendirir. Bu noktada algının psikolojisi ile sosyolojisi arasındaki farkı açıkça tanımlayabiliriz. Zerubavel, (2008:68) çalışmasında şekilleri etrafındaki arka fondan nasıl ayırt edebildiğimizi anlayabilmek için ‘algının psikolojisinin’ gerekliliğini ancak çocukların annelerinden daha çok babalarına benzedikleri yönündeki bir yargımızın kaynaklandığı kültürel eğilimin sebebini anlayabilmek için de ‘algının sosyolojisinin’ gerekliliğini ifade eder.

Sosyal Biliş, dış dünyanın bize kendini anlatma ve anlatıcı benliğimizde kendi hikâyesinde gerçekleşme yoludur. Dış dünyayı bilincimizde bedenselleştirerek oluşturma sürecidir. Dış dünyayı oluşturan mimari

eserlerin, mekânların, yerlerin sosyal bilişin hangi düzeylerinde yoğunlaşarak güçlü bir şekilde açığa çıktığı ile ilgili kutupsal belirlemeler yapmak mümkündür.

SOSYAL BİLİŞİN BİREYSEL KUTBU

Kendi özümüze ait olanı, kişiselleşmiş yöntemimizle ortaya koyma şeklimiz, sosyal bilişin bireysel kutbunda beden bulur. Elektronik posta ya da daha üst düzey güvenlik gerektiren internet bankacılık şifremizi oluşturmada başvurduğumuz bilişsel düzeydir. Güvenlik sistemleri kullanıcıyı tanımak için oldukça özel bilgileri sınamak isteyebilir. Güvenlik sorusu oluştururken kimsenin bilemeyeceği size ait bir bilgiyi kullanmanızı isteyebilir. Sorunuz ne kadar kişisel ise güvenlik derecesi o kadar yüksek olacaktır.

Postmodern sanatçıların çoğu kişisel öze yönelik, ağırlıkça bireysel kutbu ifade eden eserler vermektedir. Bu eserler o kadar kişiselleştirilmiştir ki Ak (2017:149) makalesinde bu tür yapıtları, izleyicisini röntgenci gibi hissettirerek irrite eden skandal yapıtlar olarak nitelendirir. Paul Bloom da “Hazzın Bilimi” (2017:144) adlı çalışmasında Piero Manzoni’nin 90 adet kutu dolu dışkılarından oluşan bir dizi eserinden bahseder ve eserin 2002 yılında kavanozlardan biri için 61,000 dolar ödenerek satın alındığını söyler. Bu eserden alınan hazzın, onu yaratan ya da kullanan kişinin köklerini içerdiği inancından

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

kaynaklandığını, Manzoni'nin koleksiyonculara sanatçı için gerçekten kişisel olan bir şeyi verdiğini vurgular. Bloom (2017:122) aynı çalışmasında sanattan aldığımız hazzın kaynağının, onun yaratılışının altında yatan insanı geçmişe duyulan takdir olduğunu belirtir ve bunun o eserin özü olduğunu ifade eder.

Özcü mimari eserlerden birisi olarak çalışmanın bireysel kutbuna alınan örnek olay ise bir mimara ait değildir. Bu yapı Fransız bir köy postacısı olan Ferdinand Cheval'a aittir. Michel Ragon'un "Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi" (2010:211-213) çalışmasında naif mimarisi ile bahsedilen Cheval, Charles Garnier'nin Paris Operası'nı bitirmesinden dört yıl sonra başladığı aykırı bir eserin yaratıcısı olarak yer alır.

Ferdinand Cheval, Hauterives postacısı olarak yarattığı mimarinin öyküsü günümüzde de pek çok insana ilgi çekici gelmektedir. 'Le Palais ideal' olarak adlandırılan yapı çok sayıda tarzın sentezi olan fantastik bir saray olarak nitelendirilmektedir. Cheval'ın topladığı taşlara inşa ettiği esere ait hikâyeyi Ragon, (2010:211-212) yine Cheval'ın kendi ağzından aktarır. Bir taşla takılıp düşen ve aydınlanma hali yaşayan Cheval 44 yaşındadır. Postacı her gün yürümekte olduğu kırsal peyzajın içinde doğanın bir taşla yarattığı biçimlenişten öylesine etkilenmiştir ki bir mimar ve duvarcı olmaya karar vermiştir. Bu kararından sonra her gün topladığı taşları,

evinin bahçesine yığan postacı, 25 yıl boyunca kendi mimarisini inşa etmiş ve sonucunda hayal gücünü aşan bir cenaze merasimi binası yapmıştır. Cheval eserini yaparken insanların kendisini anlamadıklarını ve deli gözüyle bakıp, hor gördüklerini ifade etmiştir. Postacının düşler sarayında bir barbar kulesi, minareleri ile bir cami, Hint tapınağı, İsviçre dağ evi, Alger'in Kare Evi ve ortaçağ şatosu bulunmaktadır. Bunlarla birlikte çeşitli hayvanlar, taş yığınlarından yapılmış mağaralar bulunmaktadır (Şekil 1). Ragon, (2010: 211-212) Cheval'ın sarayına ait oldukça ayrıntılı tanımlar verir ve sonunda kendisi ve karısı için akçaağaçtan yapılmış iki koltuktan bahseder. Bay ve Bayan Cheval'ın insanları basit bir giriş aracılığı ile seve seve ziyaret ettirdikleri "düş şatolarında" yaşadıklarını söyler.

Şekil 1. Le Palais Ideal, Ferdinand Cheval³

Bireysel kutup özcülüğün doruk noktasıdır. Sonuçta birey, kendi iç dünyasına ait olanı, en özelini yine kendine has yöntemiyle ortaya koymaktadır. Chavel de bunu gerçekleştirmiştir. Kendisi ve karısı için bir anıt mezar

3 <http://www.facteurcheval.com/histoire/palais.html>

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

yaparken belki de hayatında hiç görmediği düşsel imgeleri, kendi iç dünyasında yaşattığı halleri ile ve yine kendi tekniği ile ortaya koymuştur. Tıpkı Piero Maazoni'nin dışkı dolu kavanozları gibi.

“Ölüm” tüm canlılar için ortak anlam taşıyan ve en önemli dürtü olan yaşama isteğini doğuran evrensel bir kavram olsa da bir bireyin, kendisi ya da ailesi için anıt mezar inşa ederek kendi hayal dünyasında yaşamaya devam etme arzusu oldukça yaratıcı, dâhiyane bir yapıt ortaya çıkarmıştır. Bugün bile insanlar Cheval'in yapısını, bir anıt-mezar olmasının ötesinde bir postacının, ölümsüzlüğe ulaştırabildiği iç dünyasına ait hayal gücünün yaratıcı dışı vurumu olarak hayranlıkla ziyaret etmektedir.

SOSYAL BİLİŞİN EVRENSEL KUTBU

Tüm canlılarla birlikte sahip olduğumuz dürtülerin sonucunda evrimsel olarak geliştirdiğimiz biliş kalıpları ve insan olmanın gereği olarak tanımlanabilen tüm özelliklerimiz, sosyal bir varlık olarak ait olduğumuz gruplar içinde en geniş olan evrensel grubu temsil ederler. Dünya tarihi, insanlığın evrensel olarak tanımlanmış biliş kutbunda yer alan kodlarını çözümlemeye başvuru kaynakçası olarak ele alınmaktadır. Bu girişimlerden birisine de Harari, (2016:73-74) insanlık tarihinin dününe bugününe ve geleceğine ilişkin ikileme olarak bilinen eserlerinden “Homo Deus”da yer vermektedir. Çalışmanın “Çi-

menlerin kısa bir tarihi” başlığı altında yer alan örneklemede, çimlerin bir statü sembolü olarak nasıl olup da kabullenildiğine tarihsel bir bakış açısı ile açıklama getirir. Özel mülklerin ve kamu binalarının önündeki alanlarda çim yetiştirme fikrinin, orta çağın sonlarına doğru Fransız ve İngiliz aristokratların şatolarında doğduğunu, modern çağın başında bu alışkanlığın kök salarak asaletin sembolü haline dönüştüğünü belirtir. Hata çim alanların “o kadar varlıklı ve güçlüyüm ve o kadar çok toprağım ve hizmetkârım var ki bu yeşil fanteziyi karşılayabiliyorum” demenin aleni bir beyanı olduğunu ifade eder. (Harari, 2016: 73)

Harari, (2016:74) çimlerin sadece bir Avrupa ya da Amerika çılgınlığı olarak kalmadığını, Beyaz Sarayda çimlerin üzerinde konuşma yapan ABD Başkanını, yeşil sahalarda futbol maçlarını, Homer'la Bart Simpson'ın çim biçme sırasının kimde olduğu kavgasının dünyanın her yerindeki insanlar tarafından izlendiğine dikkat çeker. Sonuçta dünyanın her yerinde insanlar çimleri güç, para ve prestijle ilişkilendirmektedir.

Güney Afrikalı Sanatçı Lungiswa Gqunta da 15.İstanbul Bienalinde yer alan Lawn (Çimen) adlı eseri ile çim üzerine evrensel kutupta ortak paylaştığımız bilişimize hitap etmektedir. Ters çevrilmiş ahşap bir plaka üzerine yerleştirilen kırık şişelerden oluşan çim enstalasyonu, zengin beyazların sahip olduğu çimenliklerle

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yılı: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

tezat güç dengesine sahip ırksal ayrıcalıklara dikkat çekmektedir. Bienalle ilgili Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu haber notlarında⁴, yabancıların girmesini engellemek için bahçe çitlerinin üzerine ters döndürülmüş kırık şişeler yerleştirildiği, Gqunta'nın yapıtlarındaki şişelerin ise kapitalizm ve küreselleşmeyi simgelemenin yanı sıra, Güney Afrika'da son yıllarda patlak veren isyanlarda kullanılan molotof kokteyllerinin şişelerini çağrıştırdığı ifade edilir. Gqunta çimlere gönderme yaparak bilişimizin evrensel kutbunda yaratıcı bir sanat eseri ortaya koymaktadır.

Käthe Kollwitz, Mother With Her Dead Son (Ölü Oğlu ile Anne) adlı heykeli ile çok daha evrensel bir biliş ifadesini kullanarak mesajını tüm canlıların paylaştığı ortak bir kodun içine saklamayı tercih etmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Käthe Kollwitz, Mother With Her Dead Son (Ölü Oğlu ile Anne), Neue Wasche, Berlin ⁵

⁴ http://www.mimarizm.com/haberler/gundem/bienal-notlari-2-galata-rum-okulu_128677

⁵ <https://www.visitberlin.de/en/neue-wache-memorial>

Heykel, Berlin'in merkezinde yer alan ve 1816 yılında Alman Neoklasizimin öncü örneklerinden biri olarak kabul edilen, Karl Friedrich Schinkel'in Neue Wasche yapısının holünde yer almaktadır. Prusya veliahdının orduları için güvenlik binası olarak yapılmış olan yapı, 1930'dan beri ise bir savaş karşıtı anıt olarak kullanılmaktadır. Dorik kolonları, dört köşeli kulesi ve iç avlusu ile Roma kalesine benzeyen yapının iç mekân dekoru, içinde yer alan heykeli ve anı plakaları Alman hükümetinin resmi tarihsel politikaları hakkında çok şey anlatmaktadır. Zbigniew Mazur, Neue Wasche (1818-1993) (2011:49) başlıklı makalesinde yapının Berlin'de oldukça hassas bir bölge olan Unter den Linden'de savaş kurbanlarının ve zorba yönetimin hatırasını Almanya'nın kolektif belleğinde canlı tutan önemli bir yapı olduğundan bahseder. Bu anlamda yapının üç farklı katmanı olduğunu belirtir:

Birinci katman Napolyonlu Fransa'ya karşı kazanılan özgürlük zafer savaşı ile güçlü bir ilişki kurmaktadır. Bu zafer güçlü Prusya ve sonrasındaki Alman İmparatorluğu için önemli bir temel olacaktır. Yapının ikinci katmanı Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa ülkelerinde ve ayrıca Almanya'da gelişen düşen askerileri mitleştiren bir akımın sonucunda oluşturulmuştur. Üçüncü ve son katman ise Komünist Almanya'dan Almanya Demokratik Cumhuriyeti'ne uzanan tarihsel

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

politikaları ifade etmektedir. Böylece son evre militarizm ve faşizm ile mücadele eden kurban sınıfını vurgular.

Böylece üçgen alınlığı savaş tanrıçası Nike'nin bir savaş kararındaki anı anlatan yapı, I. Dünya savaşının sonuna kadar kraliyet güvenlik yapısı olarak kullanılır. 1918'de Almanya'da monarşi kaldırılır. "1930'da Neue Wache'nın ölen askerlerin anısına ko-runarak yeniden uyarlanması için bir yarış-ma açılır. Peter Behrens, Erich Blunk, Hans Grube, Ludwig Mies van der Rohe, Hanz Po-elzig ve Heinrich Tessenow dönemin seçkin sanatçıları olarak yarışmaya katılır." (Mazur, 2011:54) Tessenow'a Prusya hükümeti tarafından, savaşta yitirilen Almanların anısına yapıyı yeniden düzeleme görevi verilir. "Tessenow mimari üslubun ulusal ruhtan doğması gerektiğini ve ulusların dışında kültür olarak bir şey olamayacağına inanmaktadır. Tasarımları onun modernizme ve eklektizme karşı duyduğu hoşnutsuzlukla biçimlenir. Böylece basit ve düz formları tercih eder." (Mazur, 2011:54) Mazur, (2011: 55) Neue Wache 'nin hem yapı olarak hem de bulunduğu yer itibari ile Almanya için belleğinin önemli bir tanığı olduğunu ve Tessenow'un yapının iç mekânlarını tamamen dönüştürürken dış cep-helerini oldukça az değişikliklerle koruduğunu belirtir. Yapının iç mekânı boşaltılarak geniş açıklık elde edilir. Bu geniş açıklık göz gibi dairesel tepe açıklığı ile bir anıt salona

dönüştürülür. Açıklığın altına bir blok siyah İsveç graniti yerleştirilir.(Şekil 3)

Şekil 3. Neue Wasche, Bilinmeyen Asker Lahiti, Berlin⁶

Bilinmeyen Asker lahitidir. "Gümüş kap-lama yapraklardan yapılmış bir çelenk blo-ğun üstüne yerleştirilir. Bloğun önünde ba-sit bir şekilde "1914-1918" yazılı bir bronz plak bulunmaktadır. Her iki yanında ağır ancak zarif şamdanlar yanmaktadır. Anıt 'Savaşta kaybedilenlerin anıtı' olarak bili-nir." (Mazur, 2011:55) "II. Dünya savaşının son aylarında yoğun topçu ateşine tutulur." (Mazur, 2011:57) "Unter den Linden, Sov-yetlerin Berlin'i işgal bölgesi içinde kalır ve 1949'da komünist Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin bir parçası olur. 1960'da yeniden onarılan yapı faşizm ve militarizm kurbanlarının anıtı olur." (Mazur, 2011:58) 1969'da Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin 20.yılı anısına içinde alev olan cam bir altı-

⁶ <https://www.visitberlin.de/en/neue-wache-memorial>

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yılı: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

gen prizma orta hole yerleştirilir ve II. Dünya Savaşı kurbanlarının bilinmeyen kampı olarak anılır. “Almanya’nın yeniden birleşmesinden sonra 1993’de Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin prizma anıtı kaldırılır ve yerine Käthe Kollwitz’in heykeli (mother with her dead son) yerleştirilir.” (Mazur, 2011: 64-65) “Dairesel açıklığın doğrudan altına yerleştirilen heykelin, yağmurlu, karlı ve soğuk Berlin ikliminin hava şartlarına açık bırakılması, II. Dünya Savaşında acı çeken sivil kurban sınıfını vurgulamaktadır. 1914’de oğlunu savaşta kaybeden Kollwitz birçok eserinde ana-çocuk temasını işlemiştir.” (Rona, 1997:1035) Karakol binası olarak yapılan askeri yapı, son evresinde savaşa karşıdır. Bunu Kollwitz’in heykelinde oğlunun ve oğlu gibi yüzbinlerce gencin acısını yaşayan anne figürü ile bilişin evrensel kodu üzerinden dile getirir.

SOSYAL BİLİŞİN SOSYAL KUTBU

Sosyal hayatın dâhil olduğumuz grupları ve kuralları ile kolektif hareket etmemizi sağlayan bilişimizi sosyal kutup üzerinde yoğunlaştırma halimiz dama, satranç gibi strateji oyunlarına olan ilgimiz, dikkatimizle açıklanabilir. Oyunlar, kimliğimizden farklı statüdeki rolleri ve onları temsil eden davranış kalıplarını sergilediğimiz temsil alanlarıdır. Aile içinde milyoner, risk gibi oyunları oynarken çocuğumuza karşı sevecen anne, baba kimliğimizden çıkarak kolaylıkla acımasız bir

bankere ya da emlak yatırımcısına dönüşebiliriz. Empati kurabilme yeteneğimiz, sosyal bir varlık olarak sahip olduğumuz en temel ve en güçlü yanımadır. Kültürel varlık olarak mimari mekânların insanlarda uyandırdığı hazın altında şüphesiz o dönemlere duyulan yaşanmışlık hissinin olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Özellikle konutların paylaştığı yaşam kesitleri empatimizde çoğu zaman tanıdık, sıcak duygular çağırıştırabilmektedir. Türk Evi’nin ulus ismi ile dünya geleneksel konut mimarisinde markalaştıran, son derece tipik ulusal yaşam kodlarını içeren biçimlenişidir. Günümüz genç kuşağının olmasa da Türk Sinemasının klasikleşen örnekleri (Neşeli Günler, Gülen Gözler, Tosun Paşa gibi) ile büyümüş bir neslin hala hatıralarında yaşanan bir konak imgelemi bulunmaktadır. Çoğu zaman bizi gülümseten, bu filimler aracılığı ile kahramanlarına hissettiklerimiz ile konakların sosyal yaşantıları biçimlendiren karakterinde kendi yaşantılarımıza ait bulduklarımızdır. Başka bir millete mensup bir turisti için Türk Evi’ni gezmek şüphesiz farklı kültürlerle duyulan merakla anlam kazanırken bir Türk için ise eski yaşamlara duyulan özlem duygusuyla bilincimizi harekete geçirir. Diğer yandan geleneksel konutlar içinde bir Japon için “Ay İzleme Odası”, bir İtalyan için “Mutfağ” ya da İngiliz için “Şömine” kendi yaşam kültürlerinde farklı anlamlar ifade edecektir.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Öte yandan sosyal kutupta anlam kazanan bir diğer örnek-olay olarak, İspanya'nın deniz turizmi ile önem kazanmış, Costa Blanca sahilindeki yazlık beldelerinden Benidorm'un deniz ve şehir hayatının kesişiminde yer alan kumsalına ait yürüyüş bandı projesi değerlendirilebilir. 2002 yılında bir uluslararası mimari proje yarışması sonucunda "halka açık peyzaj düzenlemesi" olarak İspanyol mimarlar Carlos Ferrater ve Xavier Marti Gali 1.5 km'lik batı gezinti sahil bandını yeniden modellemişlerdir. Birinci olan sahil bandı projesinin yapımı 2006-2009 yılında gerçekleştirilmiştir.

Josep Muntanola Thornberg, editörü olduğu Architectonics- Mind, Land & Society (2008:13-30) süreli yayının zihin, yer ve toplum ilişkisinin mimari düşüncenin biçimlenmesindeki kurgu katmanları, üzerine gerçekleştirilen sayısında mimari örnekleri inceler. Bu incelemedeki açılımlar, Mikhail Bakhtin tarafından edebiyata ve dilin felsefesine kazandırılmış olan ve edebi eserlerde zaman ve mekân kurgulamasını ifade eden kronotop (chronotope) kavramı üzerine yoğunlaşır. Kronotop sözcüğün Yunanca 'kronos' (zaman) ve 'topos' (yer) sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşmuştur. Bakhtin bu terimi Einstein'ın görelilik teorisinden ödünç almıştır: "Edebiyatta sanatsal olarak ifade edilen zamansal ve uzamsal ilişkilerin içkin bağlantılığına kronotop (harfiyen anlamı-

la), "zaman-uzam" adını vereceğiz. Bu terim (uzam-zaman), matematikte kullanılmaktadır ve Einstein'ın Görelilik Teorisi'nin parçası olarak geliştirilmiştir. Görelilik teorisinde barındırdığı özel anlam bizim amaçlarımız açısından önem taşımıyor; edebiyat eleştirisi için hemen hemen (ama tamamen değil) bir metafor olarak ödünç almaktayız." (Bakhtin, 2017: 296) Bakhtin bu kavramı, kurgusal anlatıların kendine özgü mekân ve zaman kurallarına göre biçimlendirildiği bir 'yer-zaman' tanımını içinde kullanmaktadır. Bu anlamda Muntanola'nın (2008: 19-20) zihin-yer ve toplum başlıklı Architectonics sayısının ilk makalesinde diğer örneklerle birlikte Carlos Ferrater ve ortaklarının dalga yapısına, kumul şekillenişine benzeyen sahil bandı projesinin biçimlenişini (arkitektoniğini) kronotopik yapı olarak inceler. Muntanola'nın incelemesine dayanarak Benidorm sahil bandı projesinin bilişin sosyal kutbunda değerlendirilen örnek proje olarak değerlendirilmesi çok daha kolay olacaktır.

Şehrin yoğun yüksek yapıli yerleşimi ile kumsalı buluşturan 1.5 km uzunluğundaki gezinti bandı diğer örneklerine göre çok farklı bir radikal düşünce ile öne çıkmaktadır. Proje sadece koruyucu bir sınır çizgisi, şehir ve deniz arasında bir bağlantı değil aynı zamanda pek çok farklı aktivitenin yapılmasını sağlayan halka açık bir alan olarak tasarlanmıştır. Muntanola'ya göre (2008:20) projenin

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

kurgusunda yer alan kronotopik düşünce, gezinti kaldırımını şehrin kendisine ait bir yaşamı olan yer olmasını sağlamaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Gezinti kaldırımını eskizi 7

Dalga ve kumul doğal yapısını izleyen modelleme ile üç boyutlu organik biçimleniş ara ara oyun, toplanma, buluşma eğlenme veya kafa dinleme alanlarını oluşturan kademelenmeleri ve platformları oluşturur. Muntanola, (2008:20) Ferrater'in projenin fikir aşamasında günlerini sahilde insanları gözlemleyerek geçirdiğinden bahseder: "Çocuklar sahilde dalgalara yaklaşp kaçarak oynamaktadır. Sahilde yürüyüş yapan insanlar düz yürümek yerine dalganın ıslattığı kumsalın kıvrımlarını izleyen, zikzaklı bir tempoda hareket etmektedir." Böylece projenin ana fikri dalgaların ve insanların eşgüdümlü hareketlerinin gezinti bandı aracılığı ile diyalog oluşturmaları ve insanların doğal bir tempo ile kumul yapısı şeklindeki bandın platformlarında gezinmeleri üzerine kurulur (Şekil 5).

Sonuçta Benidorm sakinleri tarafından gezinti bantları öylesine benimsenir ki kentsel

yaşamın akışına kendiliğinden kabul edilir ve sosyal yaşantının bir parçası haline gelir.

Şekil 5. Carlos Ferrater, Xavier Martí Gali, Benidorm Sahil Bandı Projesi 8

Sosyal yaşantımızı biçimlendiren mekânlar zamanla sosyal bilişimizdeki önemli kodları da oluşturmaktadır. Bu kodlar içinde kendini en doğal yoldan kabul ettiren mekânlar ise sosyal bilişin sosyal kutbunda en yüksek yaratıcılık kurgusuna sahip olmaktadır.

TARTIŞMA

Örnek olaylar üzerinden tanımlanan bilişsel bir model, gözlemlere dayanarak yapılan çıkarımlarla oluşturulmaktadır. Modelin sistemi, gözlemin anlaşılabilir bir temsilini sağlamak ve hipotezler geliştirirken öngörülerde bulunmaya yardımcı olmak üzerine kurgulanmıştır.

Bilişsel süreçlerin algoritmasını oluşturan akışa altlık tanımlayan model geliştirmek, bi-

7 <https://www.architecturelab.net/seafront-of-benidorm-carlos-ferrater-xavier-marti-gali-oab/>

8 <https://www.architecturelab.net/seafront-of-benidorm-carlos-ferrater-xavier-marti-gali-oab/>

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yılı: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

lişsel psikolojinin temel çalışma konularının başında gelmiştir. Bu anlamda Solso, Maclin ve Maclin (2011:25) “Bilişsel Modeller” başlığı altında ortaya konulan modellerin, işlenmemiş bilginin (information) nasıl alındığı, temsil edildiği ve bilgiye (knowledge) dönüştürüleceğinin, nasıl kullanılacağına analiz edilmesi gibi çok kapsamlı olduğunu belirtirler ve modellerdeki genel ortak bir unsur ortaya koyarlar. Bu ortak nokta, olayların bir ardışıklığa dayanması olarak açıklanır: bir uyarı sunulur ve bunu algı sistemi yoluyla tespit ederiz, depolarız, bellekte değiştiririz ve tepkide bulunuruz. İnsan bilişinin modelleri ile bilgisayar işlemi içeren ardışık basamaklar arasında benzerlik kaçınılmazdır. Her iki işletim süreci ortak bir mantık içinde kurgulanır. Ancak bilinen gerçek şudur ki bilgisayarların iyi yaptığı şeylerle insanların iyi yaptıkları farklıdır. “Maalesef, bilgisayarların iyi yaptığı şeyleri (yüksek hızda matematiksel problem çözme ve kurallarla sınırlanmış mantığa sadık kalmak gibi) insanlar iyi yapamaz. Ve insanların iyi yaptığını da (genellemeler oluşturma, çıkarımlar yapma, karmaşık örüntüleri anlama ve duygulara sahip olma) bilgisayarlar yapamaz, ya da çok aptalca yapar.” (Solso, Maclin ve Maclin, 2011:28-29) İnsanların aksine yüksek hızda algoritmaları işleten bilgisayarlarda matematiksel işlemler milisaniyelik sürelerde yapılabilir. İnsanlarda deneyimlenen bilgi uyarıcılar aracılığı ile depolandıkları hafızadan çağrılır. Uyarıcılar

ile bilgi arasında pek çok yol bulunur. Uyarıcıların etki seviyesine göre yollar tanımlanır. Uyarıcı ne kadar güçlü ise bilgiye, anıya ulaşım o kadar kısa kestirme yollardan gerçekleşir. Çağrışımın tekrarı sık kullanılan yolu işlek hale getirir. Bilgisayarınızda masaüstü kısa yollar gibi. Çağrışımın tekrarı merak ile bağlantılıdır. Merak dikkatimizin yoğunlaşmasını sağlar. Böylece geçici ön bellekten kalıcı belleğe doğru tüm bilgiler önem derecesine göre örgütlenecek geçer. Burada anlatıcı belleğimiz örgütlemeye kendi hikâyelerini oluşturarak kalıcı belleğimizi düzenler. İşte bu noktada insan zihni sadece bilgisayarlardan değil aynı zamanda tüm canlılardan da farklı bir süreç işletmiş olur. Bu süreç hayal kurma, deneyimleyen belleğimizin algıladığı gerçeği farklı gösterme sürecidir. Harari, (2016:141) Homo Deus olarak evrimleşecek olan Homo Sapienslerin dünyayı ele geçirmesini sağlayan en can alıcı özelliği birçok insanı bir araya getirip birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamak olduğu belirtir. İnsanın kendi gerçekliklerine diğerlerini inandırma gücü vardır: İnsan türleri içinde Homo Sapiens dedikodu yapan, kendi iç dünyalarının gerçekliğinde yaşayıp hayal kurabilen, kendilerini ve diğerlerini bunların gerçekliğine inandırabilen cins olarak kendi türüne ve tüm dünyaya egemen olmuştur.

Bloom, (2017:104) “Hazzın Bilimi” adlı çalışmasında yazar Jonathan Safran Foer’in

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

boş sayfa koleksiyonundan bahseder. Foer'in koleksiyonu Issac Bashevis Singer'in eşyalarının arşivlenmesine yardımcı olan bir arkadaşının, Singer'in kullanılmamış daktilo kâğıdı destesinin en üst yaprağını kendisine göndermesiyle başlar. Foer, başka yazarlarla temasa geçerek, kullanacakları kâğıtlardan en üste olanı kendisine göndermelerini rica eder. Bloom, (2017:104) Foer'in Freud'un masasında bulunan kâğıt destesinin en üstündeki kâğıdı kendisine vermesi için Londra Müzesinin müdürünü ikna etmeyi başardığını belirtir.

Şu kesindir ki matematiksel denklemler, mantık ya da algoritma ile bir eserin ederi hesaplanabilir, yapısal mükemmeliyeti de-recelendirebilir. Ancak başka bir insan için kıymeti değerlendirilemez. Bunun için bilgisayar bilimi, nörobilim ve bilişsel psikolojiye ihtiyaç duyar. Böylece bilişsel bilim (Cognitive Science) ortaya çıkar. Ortak olarak donatıldığımız zihinsel süreçlerin üzerinde düşünme şeklimizdeki ve değerler dünyamızdaki farklılıklar sosyal bilişin gelişimi ile tanımlanmıştır. Böylece Müslümanlarla, Budistlerin tanrı öngörüsüne veya büyükbabamız ile aramızdaki farklı espri anlayışına ya da çay seven Çinlilerle kahve seven Türkler arasındaki farklılığa açıklık getirilmiştir. Nasıl düşündüğümüzün ve değerlediğimizin, dünyamızı nasıl şekillendirdiğimizin tam bir resmi ni çizebilmek için deneyimlediğimizi anlatıcı

benliğimizde örgütleyen kalıpları tanımlamamız gerekir. Yaşam boyu kurduğumuz çok sayıda karmaşık ilişkinin sonucu kazandığımız zihinsel üyelikler, ait olduğumuz grupların kuralları ve kalıpları ile belirlenir. Mesleki üyelikler de bunlardandır. Mimarın altında yatan yaratıcı düşünceyi okumak için de mimar gibi düşünmek gerekir. Terside geçerli olabilir. Mimarideki yaratıcılık okunabilirse, bireyin mimar gibi düşünmeye başlayabileceği de iddia edilebilir.

SONUÇ

Çalışmada yaratıcılık boyutları ve kategorileri, günümüzde IPSR (Institute of Personality and Social Research) olarak adı değiştirilen IPAR (Institute of Personality Assessment and Research) kurumunun 1950-1960 yıllarında Berkeley, Kaliforniya Üniversitesinde gerçekleştirdiği çalışmaların sonucuna göre tanımlanmaktadır. Buna göre yaratıcılığın tüm boyutlarına sahip olan üç tip yaratıcı kategori bulunmaktadır. Mimarlar üçüncü kategoride yer almaktadır. Bu kategori sanatçılar ve mühendislerden oluşan her iki kategorinin kesişimi üzerindedir. Mimarların sanatçı gibi düşünmek, mühendis gibi üretmek ve girişimci gibi satmak zorunda olduğu düşüncesi, yaratıcılık üzerine gerçekleştirilen çalışmaların odağına, “mimarları” koymaktadır. Sosyoloji, psikoloji, nöroloji kendi analiz yöntemleri ile birey olarak mimarın yaratıcılığını anlamaya çalışırken mimarideki değerlendirme

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eyül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

mesleki düşünüşe sahip zihin ile kurgulanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada sosyoloji ve psikolojinin yöntemlerine aşına olmayan mimarlara kendi perspektiflerinden geliştirebilecekleri bir düşünme modellemesi, sanat ve mimarinin somut örnekleri üzerinden açıklanmaktadır. Seçilen örnekler mesleki bir görüşün değerlendirdiği sosyal biliş ve bilişsel psikolojinin kutupsal uçlarını tanımlar.

Çalışmada amaç üç kritik eşiği ile tanımlanan sosyal bilişte, bireysel, evrensel ve sosyal olarak adlandırılan kutupsal modellerle okuyucunun anlatıcı benliğine çağrışım yapabileceği deneyimler kazandırmaktır. İnsanlar özcüdür ve çağrışım yapan hikâyeler, kişinin gördüğü mimaride özüne ait yaratıcı kıymet değerlemesi yapabileceği karşılaştırma örneklerini oluşturur. Böylece kritik eşikleri ile zihinde oluşturduğu üçgensel bilişin (bireysel-evrensel ve sosyal değerlendirme) gözlüğü ile bakıldığında yeni değerlemeler yapılmakta ve her birey kendi değer haritasını oluşturma-yağı derecelendirmeler yapabilmektedir. Zihin kendi değer haritasını kurgularken sosyal bilişin bireysel, evrensel, sosyal kutuplarını belirleyen örnek-olay çözümlemeleri olarak kendisine sunulan modelleri, altlık ya da şablon olarak kullanmaktadır. Bununla birlikte zihnin her yeni deneyimlemesinde altlık evrimleşmekte ve mimari beğenin özelleştiği, mesleki bir öz bilinç gelişmektedir. Mimarinin yaratıcı özünü fark etmenin getirdiği haz,

başka örnekler üzerinde düşünüp karşılaştırma yolu ile açığa çıkan yeni özlerin keşfedilmesi ile mimari düşüncenin ardını görebilme yetisine evrilmektedir. Zihnin çoklu okuma ve düşünme üzerine karşılaştırmalı değerlendirme haritası oluşturması, mimari yetkinliğin asıl kazanımlarından biridir. Bu sebeptendir ki MacKinnon'un mimarlar üzerinde yaratıcılıkla ilgili çalışmasından bahsederken değinildiği üzere, yaratıcı olmayan mimar yoktur. Bu durum, mimarın değerlendirme haritasının genişliğine ve sonucunda evrimleşen mimari düşünüşüne ait öz bilincinin ulaştığı seviyeye bağlıdır.

KAYNAKÇA

AK DOĞAN, S., (2017). Postmodernizmde Skandal Yapıtlar, Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, 10:146-164. Doi:10.173657TMD.2017.1.015.x

ANDREASEN, C.N., (2011). Yaratıcı Beyin: Dehanın Nörobilimi. Çev.Kıvanç Güney, İstanbul, Türkiye: Arkadaş Yayınları, ss.9-22

BLOOM, P., (2017). Hazzın Bilimi: Sevdığımız Şeyleri Neden Severiz?. Çev:Ahmet Birsan, İstanbul, Türkiye: ALFA Bilim Basım Yayım, ss.103-139

BAKHTİN, M., (2001). Karnavaldan Romana. Çev:Cem Soydemir, İstanbul, Türkiye:Ayrıntı Yayınları, ss.296

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

BAŞ, Y.D., (2011). Mimari Tasarımda Yaratıcılık Araçları Olarak Düşünme Sistematiği, YAPI Dergisi, 359:76-82.

BAŞ, Y.D., (2002). Mekan Tasarımında Tasarımcı ile Kullanıcı Arasında Bir Anlatım Dilinin Kurulması, YAPI Dergisi, 249:54

ERMAN, O., YILMAZ, N., (2017). Mimari Tasarımda Konsept ve Bağlam İlişkisi Üzerine, Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, 10:96-115. Doi:10.173657TMD.2017.1.015.x

HARARİ, Y.N., (2016). Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi. Çev: Poyzan Nur Taneli, İstanbul, Türkiye: Kolektif Kitap, Bilişim ve Tasarım Ltd., şti., ss.141, 306-309

MAZUR, Z., (2011). ‘Neue Wache (1818-1993)’, Przegląd Zachodni, 1:49-72

RAGON, M., (2010). Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi. Çev: Prof.Dr. Murat Aykaç Erginöz, İstanbul, Türkiye: Kalcı Yayınevi, ss.211-213

RONA, Z., (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. İçinde Kollwitz, Käthe, İstanbul, Türkiye: YEM Yayınları, ss.1035

SERRAİNO, P., (2016). The Creative Architect: Inside the Great Mid-Century Personality Study. New York, USA:The Monacelli Press

SOLSO, R.L., MACLİN, M.K., MACLİN, O.H., (2011). Bilişsel Psikoloji, Çev:Doç. Dr. Ayşe Ayçiçeği Dinn, İstanbul, Türkiye: Kitabevi, ss.25-29

THORNBERG, J.M., (2008). A New Architecture for a Better Environment, Architectonics- Mind, Land & Society, 15: 13-30

ZERUBAVEL, E., (2008). Spatial Metaphors & Mental Patterns, A Sociological Perspective, Architectonics Mind, Land & Society, 15:63-83

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://soundcloud.com/designmatters> (E.T.09.12.2018)

<https://www.brainpickings.org/2016/12/29/the-creative-architect/> (E.T.09.12.2018)

<http://www.facteurcheval.com/histoire/palais.html> (E.T.09.12.2018)

http://www.mimarizm.com/haberler/gundem/bienal-notlari-2-galata-rum-okulu_128677(E.T.09.12.2018)

<https://www.visitberlin.de/en/neue-wache-memorial> (E.T.09.12.2018)

<https://www.architecturelab.net/seafont-of-benidorm-carlos-ferrater-xavier-martigali-oab/> (E.T. 09.12.2018)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

EXTENDED ABSTRACT

Definition and Importance: As working professionals, architects do not have enough time to see the big picture of what they really intend to do in their discipline. They exercise their skills at urgent rate and do not question enough what intend to shape meaningful environments and enriching lives in all architectures built around. But at the other side of the profession, beginning early from the first year basic design studio to post graduate courses academicians spend time to enlighten the blurring-side of design studios asking for “in the appraisal of projects how creativity differs from others and what makes it to be perceived as it is”. As being the one of those challenge this paper articulates the valuation of creativity in the context of art and design. The study flows early beginning from “the relation between intelligence and creativity dealing with architecture.” That is defined both on L.Terman’s longest experimental study known in history as “A Genetic Study of Genius” and D.MacKinnon’s pioneer research on architects at IPAR (Institute of Personality Assessment and Research) which is known today as IPSR (Institute of Personality and Social Research). According to creativity categories of those researches, architects are introduced at the intersection of artistic, scientific and entrepreneurship creativities. The components of creativity are defined in content of “model of systems” which was put forwarded by Csiksentmihaly.(Andreasen, 2011: 9-20) The model of systems frames the creativity as a social construction which is built by three components: 1. “Domain” as the concept for study area and the culture where we concern, 2. “Person” the individuals who bring novelty in the domain and at last 3. “Field” refers the gatekeepers of domain who accept or reject the novelty. The members of those three components communicate each other in codes of “social cognition” which are embodied in design and art products. The term of social cognition is consisted as in context of the study of Ezriator Zerubavel, titled as “spatial metaphors and mental patterns.” (2008:63-83) In this context the social cognition defines the way how we produce and translate the codes of social world we learn, to creative values of our inner world we have. **Aim:** There is no doubt that buildings around us do most on our living quality and make us to be in wide-range of moods as good, disappointed or awful, indeed. This can explain why beside of philosophy, architecture deals with psychology and sociology interwoven in profession’s education programs. So, it is accurate to state that it is unthinkable to confront any architect who has not been already read anything about psychological or sociological studies on creativity. That is already needed as one of the main concern of discipline, as well. But in fact architects are not used to survey as a psychologist or a sociologist. Architects have their

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Arahk Yıl: 2018 Sayı: 15 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2018 Number: 15 Autumn Winter Semester

ID:289 K:407

ISSN Print: 2148-4880 Online: 2148-8142

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

own mind and they need the theories of those disciplines to be translated in their language which is syntactically constructed in case studies of architecture. And that is exactly what aims to do in the study; ‘using architectural methodology in frame of cognition theories which are conceptualized in psychology and sociology’. So at the end it is purposed not an algorithmic evaluation chart addressing directives but an emergence of mental pattern guiding to criticize when it is needed to understand why an architecture senses different from others. **Method:** The methodology is based on analysis of case-study and enhancement of systematic modelling. Due the principles such as “consistency”, “comprehensiveness”, “simplicity”, “observability”, the systematic has no constraint. **Findings:** The paper challenges to outline the mental patterns for deeper appraisal in design and art cognition of each individual cases. Each case analysis in study was derived from the theoretical frame defining the critical threshold of a triple ranking of social cognition. Findings of triple classification are being discussed under the titles of “Individual-Universal and Social Polar”. The triple cognition was constructed by art and design case studies located at each extreme peak point of triangular recalling spectrum in architectural mind. As case studies the architectural and artistic samples determining absolute identification for each cognition level are being held respectively. So under the title of “individual polar of social cognition”, Ferdinand Cheval’s Ideal Palace in France is articulated by underlining the story of him as being a rural postman instead of an architect. Following section is being comprised universal polar focused on the articulation of Käthe Kollwitz’s work called as ‘mother with her dead son’ being at the hall of Neu Wache which is an old military building in Berlin. And the social polar in social cognition is articulated in an international design awarded urban landscape project which snakes along the Benidorm seaside in Spain. **Results and Conclusion:** Paper defines creativity in the frame of “model of systems” which was put forwarded by Csiksentmihaly and refers the well-known saying about creativity “If a tree falls in a forest and it isn’t heard by anyone around, can it be said that it makes a sound?” So it was discussed what makes sense to hear about architecture in mental pattern of triple valuation in cognition. That classification is constituted a systematic valuation of architecture at the intersection artistic, scientific and entrepreneurship creativities which comprised either three of them. The case studies of art and architecture consisted in study refer attempts to build a frame to concrete self-valuation map at the own mind of the reader. So as the systematic of the study it is intended to consist a base where architect’s self- awareness of creativity is going to be build up by using the valuation map to evolve in each case of thinking.